

de module didactiek in MediaCultuur. drie HBO's vergeleken.

Christine van Hoorn

inhoud

1. Inleiding	110
Doelstelling en vraagstelling	112
2. Opzet en uitvoering	112
3. Resultaten	115
3.1 Amsterdamse Hogeschool voor de kunsten	115
Beginsituatie	116
Uitvoering	117
Uitkomsten	118
Aanbevelingen vanuit studenten en docenten	119
3.2 ArteZ	119
Beginsituatie	119
Uitvoering	120
Uitkomsten	122
Aanbevelingen vanuit docenten en studenten	123
3.3 Willem de Kooning Academie	123
Beginsituatie	123
Uitvoering	124
Uitkomsten	126
Aanbevelingen vanuit studenten en docenten	127
4. Conclusie en aanbevelingen	127
4.1 Vergelijking: de hoofd zaken	127
5. Literatuur	130

1. inleiding

MediaCultuur heeft als doel de mediawijsheid van vo-leerlingen bevorderen door middel van de kunstvakken. Met dat doel is een module ontwikkeld waarin aankomende kunstdocenten mediawijze lessenseries ontwerpen voor vo-scholen. De module is in het studiejaar 2008/2009 uitgevoerd op drie verschillende HBO docentenopleidingen beeldende vorming: de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten (AHK), ArteZ in Arnhem en Zwolle en de Willem de Kooning Academie in Rotterdam (WdK). Binnen een aantal inhoudelijke kaders waren opleidingen vrij de module naar eigen inzicht vorm te geven. In dit onderzoek wordt getracht de verschillen en overeenkomsten en daaruit volgende aanbevelingen weer te geven.

In hoofdstuk 1 wordt de context van het onderzoek omschreven. Hoofdstuk 2 behandelt de opzet en uitvoering van het onderzoek. In hoofdstuk 3 worden de resultaten van het onderzoek uiteengezet, per opleiding.

Hoofdstuk 4 behandelt de hieruit voortkomende conclusie, discussie en aanbevelingen.

De module MediaCultuur

Werk van een kunstenaar is bijna altijd voor meerdere percepties vatbaar. Kunst nodigt mensen uit om te reageren, op een actieve of reflectieve manier. In het project MediaCultuur wordt daarom uitgegaan van de opvatting dat mediakunst bij uitstek de manier is om mediawijsheid bij te brengen en aan de orde te laten komen, door leerlingen met een kritische en open houding te laten kijken naar mediakunst. In de module didactiek in MediaCultuur worden studenten geconfronteerd met mediakunst, en verschillende opvattingen daarover. Dit gebeurt onder andere door het gebruik van een reader waarin teksten over mediatheorie en mediakunst verzameld zijn.

Studenten gebruiken de mediakunst als basis voor een mediawijze lessenserie die zij ontwerpen voor het voortgezet onderwijs. De lessenserie wordt uitgevoerd op een VO school door een kunstdocent. De uitvoering maakt het project een vorm van authentiek onderwijs.

“Authentieke kunsteducatie tracht door het aanbieden van levensechte probleem-situaties de relatie met de kunstbeleving en kunstbeoefening van de leerling te handhaven, maar wil tevens een toegang verschaffen tot het domein van de experts (de beeldende kunstenaars, vormgevers, critici etc.) en de vakdiscipline”. (Haanstra, 2006, p.7)

Zes culturele instellingen die (media)kunst verzamelen, beheren en/of exposeren stellen de mediakunst bronnen beschikbaar die aansluiten bij 9 thema's: Media & experiment, Media & spelen, Media in the mix, Media & identiteit, Media & privacy, Media & interculturaliteit, Media & massa, Media & lichaam en Media & realiteit. De instellingen zijn: Museum voor Fotografie, Stedelijk Museum, Nederlands Instituut voor Mediakunst, Museum voor Communicatie, Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, Filmmuseum en V2_ Institute for Unstable Media.

In elk van de thema's wordt mediakunst vanuit een andere invalshoek benaderd. Deze thema's vormen de basis voor de lessenseries die de studenten ontwerpen. Daarnaast worden er lezingen georganiseerd met als onderwerp mediawijsheid. Studenten maakten ook een weblog: hierop houden ze tijdens de module hun ontwerp-proces bij in een logboek, plaatsen bronnen, ideeën, beschrijven achtergronden van hun lessenserie enzovoort.

Er wordt een drieslag gemaakt: toekomstige kunstdocenten zijn in staat mediawijze kunstlessen te ontwerpen, de docent op de VO school voert de lessen uit, en krijgt daarmee concrete handvaten om mediawijdsheid bij te brengen, en de verwachting is dat leerlingen mediawijzer zullen worden door de lessen.

In een voorbeeldles op het Haagse City+ college werd de concept opzet uitgetoetst. Dit leverde weer waardevolle ervaringen op voor de HBO's. Studenten kregen zo ook een beeld van hoe een mediales eruit kan zien en van de doelgroep.

Zo willen de partners van het project een mediawijze generatie kunstdocenten opleiden, de VO docenten hierin laten participeren en een kennis- en discussienetwerk over mediawijdsheid met instellingen en scholen opzetten en onderhouden.

Doelstelling en vraagstelling

Doel van het onderzoek is: het vergelijken van de module mediacultuur op drie verschillende docentenopleiding beeldende vorming. De resultaten die hieruit voortkomen leiden tot aanbevelingen voor het vervolg van de module didactiek in MediaCultuur. Doel van het onderzoek is het vergelijken van de module mediacultuur op drie verschillende docentenopleiding beeldende vorming. De hoofdvraag luidt: Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de modules MediaCultuur uitgevoerd op drie verschillende docentenopleidingen beeldende kunst en vormgeving, en welke aanbevelingen kunnen er worden gedaan voor het vervolg van de module? Deelvragen die daarbij aan de orde zijn:

- Is de module uitgevoerd zoals was gepland?
- Wat zijn de ervaringen van studenten en docenten met de module?
- Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan naar aanleiding hiervan?

2. opzet en uitvoering

Onderzoekstype en onderzoeksontwerp

Het onderzoek kan worden omschreven als een vergelijkend casestudy onderzoek (Baarda, De Goede en Teunissen, 2005). Het is kwalitatief beschrijvend, maar heeft ook een evaluerend, waarderend aspect. Elk van de drie docentenopleidingen beeldende kunst en vormgeving op de AHK, ArteZ en WdK vormen een case. De ArteZ opleiding in Zwolle is in verband met het beperken van de omvang van het onderzoek buiten beschouwing gelaten.

De opzet van onderzoek is gebaseerd op het model voor evaluatieve beschrijving van een onderwijsprogramma van Stake (1967, zie ook Haanstra, 1979). Het is een al wat ouder evaluatiemodel, dat echter voor het (kunst)onderwijs nog steeds goed bruikbaar is. Er is een gedeelte (fig. 2) van het oorspronkelijke model (fig. 1) gebruikt, omdat dit gedeelte een relevant kader biedt om dit onderzoek op te baseren. Dit deel noemt Stake 'beschrijvende gegevens.' In het volledige model wordt niet alleen gekeken naar hoe je een onderwijsprogramma kunt beschrijven, maar worden ook hypothesen en verwachtingen van de onderzoeker opgenomen. Dat was voor dit onderzoek niet aan de orde, omdat het hier gaat om een vergelijking tussen verschillende opleidingen zonder vooraf gestelde hypothese.

Figuur 1: model voor evaluatieve beschrijving van een onderwijsprogramma. Stake (1967, zie ook Haanstra, 1979)

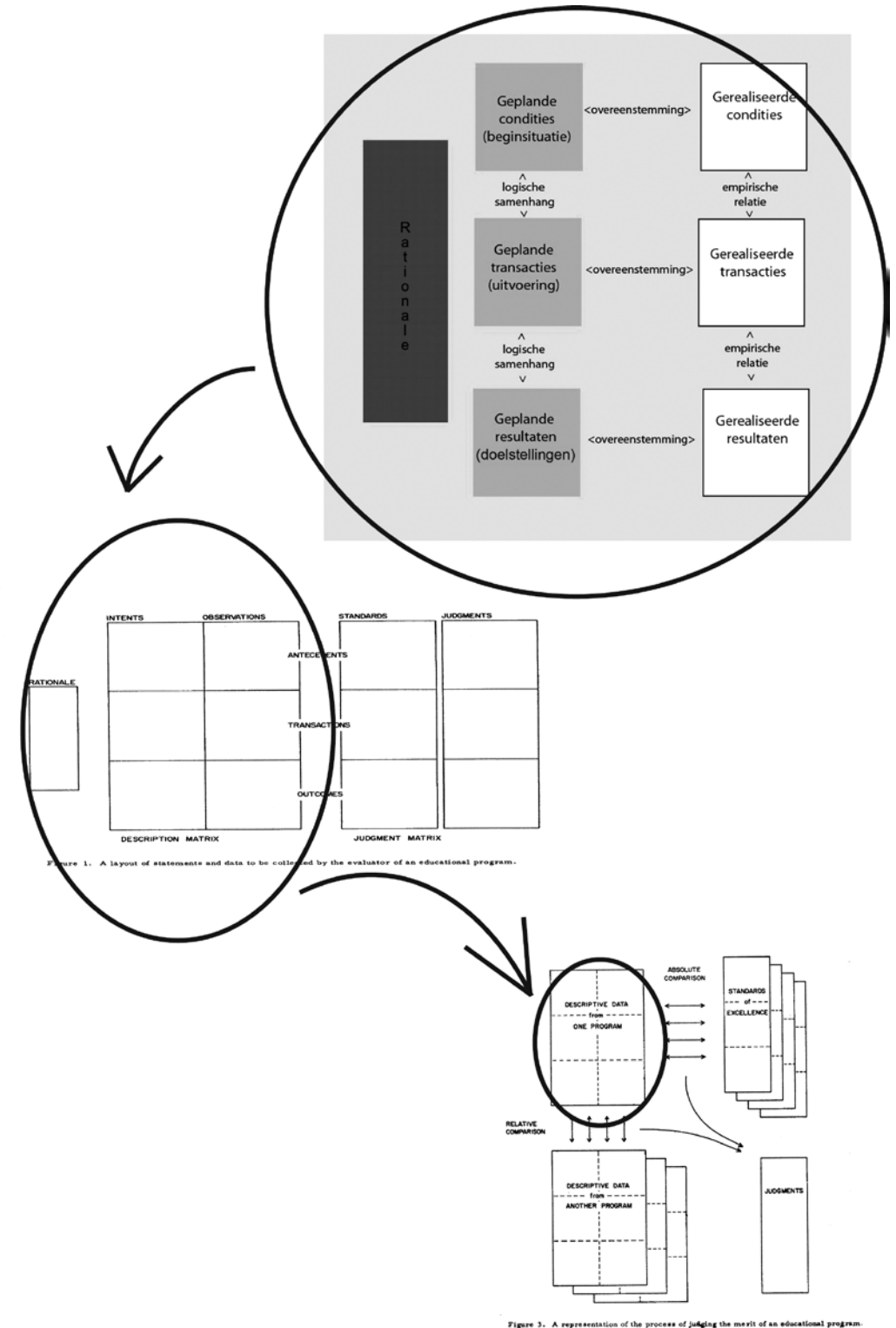
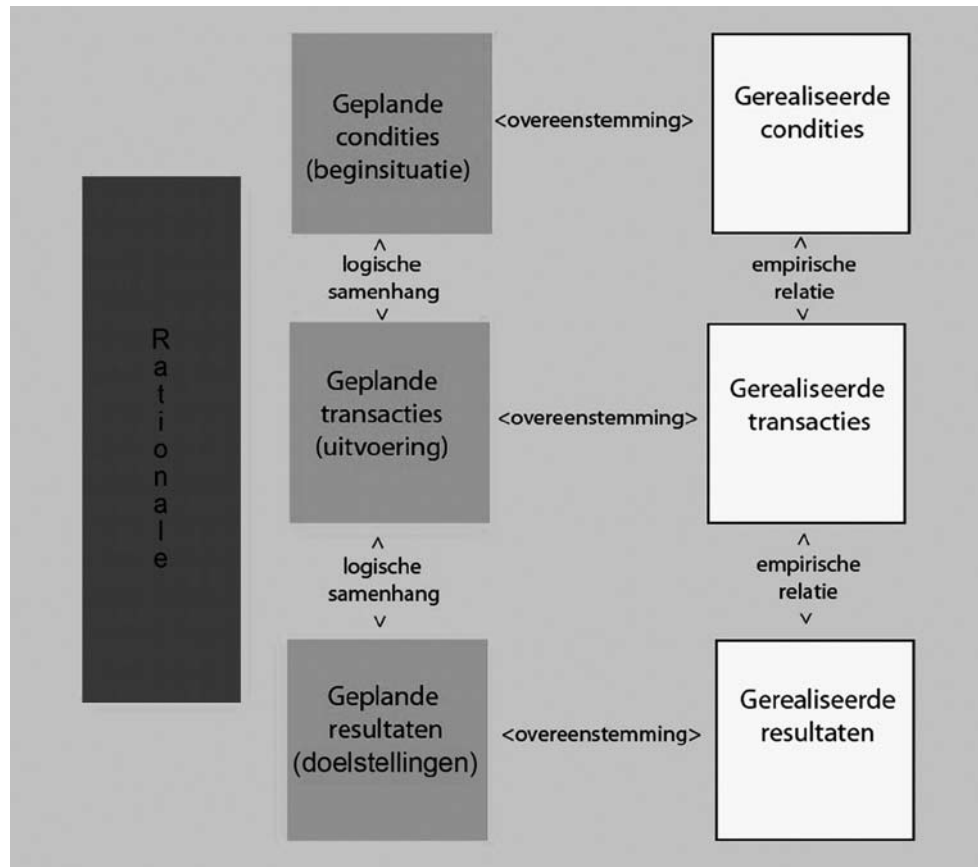

Figure 3. A representation of the process of judging the merit of an educational program.

Figuur 2: Deel van het model voor evaluatieve beschrijving van een onderwijsprogramma. Stake (1967, zie ook Haanstra, 1979)

Stake maakt in zijn evaluatiemodel voor onderwijs een onderverdeling in geplande en gerealiseerde condities, transacties en resultaten om er zo achter te komen of –simpel gezegd– dat wat gepland was ook is uitgekomen. Hij begint met het vaststellen van de rationale. De rationale (links in het schema) is de achterliggende visie van het programma, in dit geval het algemene doel van de module MediaCultuur. Daaruit komt een plan voort, in dit geval de opzet van de module MediaCultuur. Een dergelijk plan heeft volgens het model van Stake drie opeenvolgende onderdelen: condities, transacties en resultaten. De condities zijn de factoren die de beginsituatie bepalen, zoals de voorkennis van studenten en docenten. In dit onderzoek zijn deze te vinden in het eerste hoofdstuk genaamd 'beginsituatie'. In dit hoofdstuk wordt gekeken of de geplande beginsituatie overeenkomt met de beginsituatie die gerealiseerd is.

De transacties zijn de daadwerkelijk uit te voeren of uitgevoerde activiteiten. In het hoofdstuk 'uitvoering' worden een aantal van deze geplande en gerealiseerde transacties beschreven. De geplande resultaten zijn de doelstellingen en de gerealiseerde resultaten zijn de daadwerkelijke uitkomsten die kunnen worden verklaard uit de condities en transacties. Deze komen aan de orde in het hoofdstuk 'uitkomsten'.

De 'logische samenhang' in het linker gedeelte beschrijft dat wat gepland is op papier theoretisch leidt tot de geplande resultaten. Bij de gerealiseerde onderdelen rechts, gaat het om een empirische relatie. Als er iets verandert in de beginsituatie of uitvoering, heeft dit gevolgen voor de gerealiseerde uitkomsten.

Tot slot wordt er gekeken of de geplande en gerealiseerde onderdelen overeenkomen. Dit is ook wat er gebeurt in de betreffende hoofdstukken.

Dataverzameling methoden

Er zijn op verschillende manieren data verzameld: door middel van vragenlijsten aan docenten en studenten, door middel van interviews met docenten aan het begin en einde van de module en door interviews met studenten aan het einde van de module. Ook zijn er documenten bekeken, waaronder powerpoints, het projectplan MediaCultuur, modulebeschrijvingen en studieplanners. Tot slot hebben er per opleiding twee lesobservaties plaatsgevonden, in de begin- en eindfase van de module.

De lessen werden bijgewoond afhankelijk van het tijdstip en dag van de week. In Arnhem werden kunstgeschiedenislessen bijgewoond, in Rotterdam vakdidactieklessen.

Onderzoeksgroep

Docenten en studenten van elke opleiding zijn geïnterviewd. Van elke opleiding had één geïnterviewde docent ook zitting in de redactieraad. Zij zijn geïnterviewd in de hoedanigheid van docent, maar hun rol als lid van de redactieraad klinkt vanzelfsprekend door in hun opvattingen. Op elke opleiding geven maximaal 3 docenten de module mediacultuur. In ieder geval is de verantwoordelijke voor de betreffende opleiding geïnterviewd, samen met een andere vakdocent. Op de AHK was dit een praktijkdocent/mediakunstenaar met veel kennis over mediakunst. Op ArtEZ was een kunstgeschiedenisdocent de tweede geïnterviewde. Op de Willem de Kooning Academie is alleen de vakdidactiekdocent geïnterviewd.

Van elke opleiding zijn drie studenten bevestigd. De studenten van de Willem de Kooning Academie en ArtEZ zijn geworven op basis van vrijwillige aanmelding. Zij zijn bevestigd in een interview. De studenten van de AHK zijn bevestigd door middel van een vragenlijst. Aangezien het hier ging om een groep studenten van verschillende opleidingen is er rekening mee gehouden dat er in elk geval een niet-docentenopleiding student bij de geïnterviewden zat.

Data-analyse

De inhoudsanalyse waarbij codes of labels worden toegekend aan onderdelen van de gegevens (zoals interviews) is deels vanuit de data zelf (inductief) gebeurd. Deels zijn de onderdelen uit het evaluatiemodel van Stake gebruikt om de gegevens te ordenen (deductief). De labels zijn onderverdeeld onder respectievelijk beginsituatie, uitvoering en uitkomsten.

3. resultaten

In dit hoofdstuk wordt de module MediaCultuur op de drie opleidingen beschreven. Per opleiding worden de beginsituatie, de uitvoering van het project en de uitkomsten beschreven. Ook wordt er een paragraaf per opleiding gewijd aan ideeën over de toekomst van het project. Dit artikel pretendeert niet compleet te zijn, maar een algehele indruk te geven van het verloop van de module met accenten op bepaalde aspecten daarvan.

3.1 Amsterdamse Hogeschool voor de kunsten

Beginsituatie

Het vak mediacultuur wordt op de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten als keuzemodule voor derde en vierdejaars studenten aangeboden, omdat er in het vaste lesprogramma geen plaats was. De lessen worden gegeven door twee docenten, die afwisselend lesgeven, afhankelijk van het te behandelen onderwerp. Een docent heeft zijn achtergrond in kunstgeschiedenis, de ander in de mediakunst praktijk. Dat de module de vorm van een keuzevak heeft gekregen zien de docenten niet per se als een voordeel.

Docent:

"Je krijgt hier vooral mensen die geïnteresseerd zijn in het medium zelf, terwijl ik vind t ook wel spannend, misschien kan je wel een mediawijze kunstles maken waarin je met klei aan de gang bent. En dat zal je hier niet zo snel krijgen."

Bovendien moet in een keuzevak echt iets neergezet worden, omdat studenten vrijwillig deelnemen aan de module.

De achtergrond van de studenten is door de vorm van een keuzevak heel divers. De groep bestaat uit derde- en vierdejaars studenten van verschillende afstudeerrichtingen; studenten van het Conservatorium, Filmacademie en Reinwardtacademie.

Het merendeel bestaat uit studenten van de academie voor Beeldende Vorming. Studenten ervaren de module als zwaar, en niet helemaal in verhouding tot de studie-last: 3 ECTS plus een extra ECTS voor het bezoeken van de lezingen. Ze vinden dat er veel verschillende onderdelen inzitten, en dat ze een complexe lessenserie moeten neerzetten in relatief weinig tijd. Ook het feit dat de module wordt aangeboden als keuzevak, en naast de reguliere lessen en opdrachten komt speelt mee.

Student:

"Ik merk toch, hoewel ik het een belangrijk en interessant onderwerp vind, dat dit vak een beetje op de tweede plaats komt. Eigenlijk vind ik dat zonde."

Een van de achterliggende doelen van de module was: dieper ingaan op de actuele kunst, met het accent op mediakunst. De kennis die studenten hebben over kunstgeschiedenis is vrij goed. Het kennisniveau van mediakunst ligt echter lager dan docenten bij aanvang van de module verwachtten. Wel constateren ze een behoefte bij studenten aan kennis van actuele mediakunst. Studenten zijn volgens docenten eerder geneigd om in te haken op de mediakunst als er een aanknopingspunt werd gezocht bij wat ze al wisten.

Docent:

"Ze moeten een hangertje hebben, en als je ziet hoe veel van hen zich die kunstwerken toe-eigenen, dus het wordt wel goedge maakt in de lessen."

Ook het niveau waarop studenten een mediatheoretische tekst lezen en begrijpen bleek bij aanvang van de module lager te zijn dan de docenten hadden verwacht. Ook dit niveau werd echter voor een deel weer opgetrokken.

"Toen ik zag dat er bij sommigen wel vonken begonnen te komen werd ik zelf ook verrast, van hé, dit is echt een goede insteek voor zo'n les."

Uitvoering

Elke les begon met een onderdeel 'mediawijsheid actueel', een onderdeel dat werd ingevuld door studenten. De opdracht voor dit onderdeel luidde: 'Laat 10 minuten iets zien waarvan jullie denken dat het interessant is als het gaat om mediawijsheid en media-educatie, een actueel fenomeen wat je zelf tegenkomt in kranten radio tv etc.' De opdracht bleek een succes.

"Als ze zo'n opdracht krijgen dan doen ze dat. Dus supersimpele opdracht, maar ik heb er met veel plezier naar zitten kijken. Je ziet ook dat ze nog verbaasd zijn wat ze eigenlijk al weten."

Het eerste uur werd besteed aan mediatheoretische, vakdidactische of mediakunst-onderwerpen. Daarna hadden de studenten de gelegenheid aan hun lesontwerpen en weblog te werken. De weblog wordt vrij intensief gebruikt. Studenten houden er een logboek over hun vorderingen bij, zetten er hun lesopzet op en uiteindelijk ook de videocompilatie van de uitgevoerde lessen. Ook plaatsten studenten reflecties op de teksten uit de reader op de weblog. In de lessen werd onder andere teruggerepen op deze reflecties. Docenten vinden dat de weblog ook een minder grote plaats zou kunnen innemen.

De docenten waren tijdens de zelfstandige werktijd aanwezig in een coachende rol. Doordat binnen dezelfde lessen alle onderdelen van de module worden behandeld, verwachten de docenten dat er veel samenhang zal zijn tussen de verschillende onderdelen, binnen de lessen kunnen namelijk gelijk verbindingen worden gelegd.

In veel lessen komen verschillende kanten van mediatheorie, kunst en didactiek aan

de orde. Bovendien weten docenten van elkaar wat er is behandeld, en hoe ze daar op kunnen inhaken. Studenten verschillen van mening over de aansluiting van de verschillende onderdelen.

Student:

"Ik vond de aansluiting goed. De didactische onderdelen vond ik belangrijk. Er is een kunstwerk waar je keuzes maakt door op een knop te drukken in een computer. Hij geeft dan elke keer een foutmelding. Je hebt dus helemaal geen keus. Dit is een knipoog naar de manipulerende media. Zoiets wil je ook meegeven in je lessen. Door de didactiek krijg je daarvoor handvaten."

Andere studenten vonden de aansluiting minder goed, en misten vooral handreikingen bij het formuleren van doelen, wat als lastig ervaren werd.

De samenwerking tussen de docenten had verschillende aspecten.

De docenten hadden verschillende expertise op het gebied van mediacultuur. Dit wordt door de docenten als meerwaarde gezien omdat zij elkaar kunnen aanscherpen in hun stellingname, theoretische concepten, kunstbeschuwing en combinaties daarvan.

"We hebben al eerder samen presentaties gedaan en daarin merkten we dat het een hele soepele samenwerking is waarbij niemand vasthoudt aan zijn discipline. Hij praat toch anders over kunst dan ik dat doe. En dat maakt t wel interessant."

Het feit dat de module wordt gegeven door twee docenten met een verschillende achtergrond zien ook de studenten als een meerwaarde.

Student:

"Het maakte dat je weer even wakker geschud werd wanneer er een wisseling plaats vond. Ik denk dat dit zeker een toegevoegde waarde aan het project was."

Er was gepland dat elk van de docenten vijf duo's zou coachen. Verwacht werd dat de verschillen in achtergrond niet zouden opwegen tegen het feit dat het proces van elk duo gevolgd kon worden door één docent. In de praktijk werkte dit anders. Omdat de docenten een eigen specifiek vakgebied hadden, moesten ze vaak koppels doorverwijzen naar de andere docent omdat deze hun vraag beter kon beantwoorden. Dit gebeurde in beide richtingen, maar de studenten hadden iets meer begeleiding nodig in de didactische aspecten van het ontwerpen, zoals leerdoelen formuleren. Vanuit de praktijk waren studenten zich vaak niet bewust van de praktische gevolgen van hun opdracht.

Docent:

"Ze hebben dan een prachtig idee maar ze checken niet of internet het wel doet, of je wel een kabeltje voor je koptelefoons hebt, of je überhaupt wel koptelefoons hebt!"

Daarom zien docenten het als nuttig wanneer de praktische opdracht door de studenten zelf zou worden uitgevoerd als zogenoemde 'reality-check'.

Door het kleine aantal studenten was intensieve begeleiding mogelijk. Studenten vinden juist dat ze te weinig begeleid zijn, ondanks de grote bezetting op het aantal studenten (twee docenten op uiteindelijk achttien studenten). Wat lastiger was in de begeleiding van studenten, was het motiveren:

"Ik vind dat studenten slecht in staat zijn een gelijkmatig traject te maken. Dus ze wachten toch op prikkels van ons om weer een barrière over te gaan. En als ik de hand in eigen boezem steek zeg ik: het aanboren van de intrinsieke motivatie is niet altijd gelukt."

Tijdens de module vinden veel tussentijdse beoordelingen van het lesontwerp plaats. Het definitieve lesontwerp wordt schriftelijk beoordeeld. Studenten moeten hun lessenserie ook mondeling presenteren. De lessenserie wordt gewaardeerd met een onvoldoende, voldoende of goed.

Bij de beoordeling weegt de inhoud het zwaarst: hebben kunst en mediawijsheid een goede samenhang, is de lessenserie geschikt voor het niveau van de VO leerlingen en

kunnen de gestelde doelen in de les verwezenlijkt worden? Voor de studenten die geen docentenopleiding doen geldt het niveau criterium minder.

Ook wordt er gekeken of de componenten receptie, reflectie en productie aan bod komen, en of er een duidelijk verband tussen deze drie is te zien. Daarna komen vormaspecten als: is de opdracht helder omschreven?

Alle lessenseries worden uitgevoerd op VO scholen, door VO docenten. De samenstelling van de scholen is divers. Bij de selectie is er niet gekeken naar de plaats van kunstlessen in het lesprogramma. Wel is er geprobeerd het aantal VMBO scholen in verhouding te brengen met het aantal leerlingen dat VMBO doet: 60%. Docenten verwachten dat studenten door de uitvoering van de lessen nog meer zullen gaan nadenken over de haalbaarheid van hun lesideeën. De uitvoering en het feit dat studenten daarbij aanwezig zijn maakt het volgens docenten voor hen extra spannend.

Docent:

"Als het een prutplan is sta je gewoon in je hemd"

Vooraf het feit dat de VO docenten de lessen gaan uitvoeren zien docenten als een meerwaarde.

Docent:

"Het heeft er mee te maken dat ze het in de praktijk moeten doen, maar volgens mij is het nog veel belangrijker dat die docent het moet doen. Dan ben je er wel bij, maar te bedenken dat iemand anders het moet gaan doen, haalt zoveel omhoog."

Docenten verwachten dat die overdraagbaarheids eis daarom een grote bijdrage zal leveren aan de kwaliteit van de lessen.

Uitkomsten

In het algemeen zeggen docenten een goed resultaat te hebben behaald en grip te hebben op het ontwerp proces en de inhoud van de module. Ze stellen vast dat de meeste studenten een hoger niveau hebben behaald dan ze eerder hebben gezien. Dit staat los van de vraag of de lessen ook mediawijs zijn. Tijdens de lessen werd de kunst kant van mediawijsheid goed in de gaten gehouden. Op een enkel maatschappelijk onderwerp na, werden er bijna alleen mediakunst voorbeelden besproken. In de opdracht 'mediawijsheid actueel' was er plaats voor voorbeelden uit de media, ingebracht door studenten zelf. Er wordt echter vastgesteld dat studenten makkelijk de kunstbronnen laten varen voor maatschappelijke bronnen als verkeersborden en reclame filmpjes. Dit mede omdat ze verwachten dat mediakunst niet zal aansluiten bij de beleving van de VO leerlingen. Bovendien ligt hun eigen interesse vaak eerder bij de dagelijkse media dan bij mediakunst.

Docenten stellen vast dat de kunstbronnen voor de studenten soms te hoog gegrepen zijn en soms inderdaad lastig te gebruiken om aan te sluiten bij de belevingswereld van leerlingen. Studenten lopen vooral aan tegen het didactiseren van de kunstbronnen. Studenten vinden dat er veel bronnen zijn, en dat dit de keuzemoeilijkheid bemoeilijkt. Gepland was dat studenten alleen kunstbronnen zouden gebruiken. Het werd later toegestaan dat studenten ook eigen bronnen gebruikten, maar expliciet bedoeld als aanvulling op de kunstbronnen. Docenten zien hierin ook een verantwoordelijkheid voor de instellingen en de docenten zelf.

Bij de praktijk opdrachten is de houding van studenten heel anders:

Docent:

"Waar ze bij de theorie kant toch neigen naar het pleasen van de leerlingen en soms ook zichzelf, bij de praktijk kant laten ze dat weer helemaal los, dan gaan ze iets leuk bedenken. Dan zijn ze wel weer op en top kunst docent."

Over het algemeen zijn de praktische opdrachten goed en laten ruimte voor de eigen inbreng van de leerling. Het koppelen aan leerdoelen is minder vanzelfsprekend. Studenten maken vaak eerst een vooral leuke opdracht, en zijn zich er niet voldoende van bewust dat die opdracht ook een opbrengst moet hebben. Ook komen er oude

opdrachten die studenten eerder gemaakt hebben terug. Dit zien docenten niet als een probleem zolang studenten het doel van de mediawijsheid in het oog houden.

De opdrachten die de studenten verzinnen hoeven niet per se audiovisueel te zijn. Volgens docenten zijn studenten snel geneigd een filmpje of beeldcollage te maken. Maar het doel is het bijbrengen van een meer onderzoekende houding ten opzichte van de media.

Docent:

"Er is 1 groepje die wil een avatar in een echte wereld plaatsen en andersom en ik dacht de hele tijd: Is daar een programmaatje voor? Maak je dan screenshots uit games? Terwijl zij gewoon zeggen dat ze dat gaan tekenen. Dat vond ik echt gaaf, want ze hielden wel heel erg het doel van mediawijsheid in het oog"

Volgens docenten is het gelukt de blinde vlek op het gebied van mediakunst iets te verkleinen. Ze vragen zich echter af of studenten dit later gaan toepassen in hun beroepspraktijk. Alle geïnterviewde studenten zeggen de opgedane kennis te gaan toepassen in hun lespraktijk.

Aanbevelingen vanuit studenten en docenten

De module heeft veel ideeën voor verandering opgeleverd bij zowel docenten als studenten. Beiden zien het project over het algemeen genomen als geslaagd. Studenten vinden dat de module, gezien de grote inhoud, meer tijd in beslag zou moeten nemen. Ook vinden ze dat het project als vast les onderdeel aangeboden zou moeten worden. Als belangrijkste inhoudelijke verbeteringen worden genoemd: meer actuele media- en kunstbronnen, meer afwisseling in de reader en meer lessen over de didactische kant van een mediawijze les.

Op het didactische vlak noemen studenten meer sturing vanuit docenten bij de taakverdeling in de duo's, een vaste tijdsindeling voor begeleiding zodat iedereen in gelijke mate aan de beurt komt en meer tijd voor zelfwerkzaamheid binnen de lessen. Ook zouden studenten graag nog meer inhoudelijke inbreng zien vanuit henzelf. Ook docenten zouden de module graag als een vast onderdeel van het lesprogramma zien, ze zien het dan wel als minder vanzelfsprekend dat de uitvoering op een school verplicht wordt gesteld. Ze zien de uitvoering wel als de grote meerwaarde van het project, maar vinden een groot aantal deelnemende scholen belangrijker.

Wanneer er meer scholen zouden gaan deelnemen is een variant die wat minder organisatie vraagt voor de hand liggend. Het is een mogelijkheid om de lessenserie als stageopdracht te geven.

Op het inhoudelijke vlak zien ze het als meerwaarde dat de instellingen bepalen wat de bronnen zijn, hierdoor wordt een spanningsveld gecreëerd tussen de actuele kunst en onderwijs. Wel moeten er elk jaar bronnen vernieuwd worden. Ook zien ze het als een toevoeging wanneer studenten hun eigen praktijkopdracht zouden simuleren.

De theorie moet een duidelijker kader krijgen, en de reader kan verbeterd worden. Wat betreft de didactische onderdelen willen docenten meer presentatiemomenten voor de leerlingen. Ook zou de weblog een minder belangrijke plaats moeten gaan innemen. Een lange termijn doel is dat mediawijsheid zou moeten worden geïmplementeerd in vakken als kunstgeschiedenis, en aan de orde kan komen bij het ontwerpen van welke lessenserie dan ook.

3.2 ArtEZ

Beginsituatie

De module bestaat uit drie onderdelen, gegeven door verschillende docenten.

1. Kunsttheorie: het programma bestaat uit vier lessen waarbij steeds een ander van de negen thema's centraal staat. Dan volgen er een aantal lessen waarin studenten in duo's een presentatie geven over een onderwerp dat betrekking heeft op mediakunst en mediawijsheid. Als afsluiting schrijven ze ook een essay.
2. In de didactieklessen ontwerpen de studenten in tweetallen de lessen. Dit onderdeel bestaat uit drie algemene lessen over didactiek in mediacultuur. Vervolgens kunnen

de duo's op afspraak hun lessenseries bespreken met de docent.

3. Bij het praktijkonderdeel doen de studenten in zeven lessen een beeldend onderzoek.

In de moduleomschrijving is de opdracht als volgt omschreven:

Voor Beeldende praktijk 4D doe je een beeldend onderzoek en voer je een of meer producten uit die getuigen van een artistieke visie op de manier waarop media kunnen functioneren. Maak aan de hand van één van de negen thema's een beeldend product en maak daarbij gebruik van één of meerdere 4D technieken.

ArtEZ is de enige opleiding waar een praktijkonderdeel wordt verwerkt in de module.

De geïnterviewde docenten hebben de volgende achtergrond: de kunstgeschiedenis-docent is afgestudeerd in kunstgeschiedenis en heeft daarna een lesbevoegdheid gehaald.

De vakdidactiekdocent is begonnen als tekendocent en heeft zich gedurende jarenlange ervaring ontwikkeld tot vakdidactiekdocent. Voor beide docenten geldt dat zij goed thuis zijn in de actuele kunst, maar dat geldt voor mediakunst in iets mindere mate.

De groep studenten is doordat het een verplicht vak is voor derdejaars studenten vrij homogeen. Een groot deel is vrouwelijk en autochtoon. Docenten vinden dat soms jammer.

"Ik denk dat bijvoorbeeld aan de onderwerp interculturaliteit, daar heb ik zelf veel mee, en dan denk ik wel eens dat t goed is als er wel iemand uit een andere cultuur komt, of daar ervaring mee heeft. En bovendien: mijn kijk is natuurlijk ook die van de blanke jonge vrouw in het hoger onderwijs."

De studielast bedraagt in totaal 5 ECTS. De verdeling is als volgt: 1,5 voor kunsttheorie, 1,5 voor vakdidactiek en 2 ECTS voor het praktijkonderdeel. De studielast werd door de studenten ervaren als hoog.

Student:

"Het scheelt dat je met 1 thema bezig bent, met verschillende uitwerkingen, maar het was bij elkaar wel heel erg veel."

De voorkennis op het gebied van mediakunst van studenten is beperkt. In het tweede jaar worden middeleeuwen en renaissance behandeld. Het derde jaar begint met moderne kunst. Docenten constateren dat het wel een erg grote overgang is en dat studenten daarom weinig weten over actuele mediakunst. Dit zien ze niet alleen als een verantwoordelijkheid van studenten:

"We voeden ze niet op met het idee van; dat is je vak, en je moet elk weekend iets bezoeken en de cultuurbijlage lezen. Wij sloegen Kassel echt nooit over, we gingen naar de biënnale, we wisten alles! En dat zie ik niet."

Kennis van wat er speelt wordt gezien als essentieel binnen het kunstonderwijs om leerlingen te kunnen aanspreken en om eruit te kunnen putten. De voorkennis op het gebied van de media is juist groot.

"Wat ik zo leuk vind, iedereen heeft wel een media-ervaring waarmee je kunt aanhaken. Dat is ook wel een manier om het nivo op te krikken, je hebt heel veel kapstokjes waar je verdieping aan kunt ophangen. "

Uitvoering

In de modulebeschrijving wordt de samenhang tussen de verschillende onderdelen van de module benadrukt:

Het idee is dat je alles zo samenhangend mogelijk laat plaatsvinden. Dat gaat het makkelijkst als je voor een inhoudelijk thema kiest dat je onderzoekt door middel van literatuur onderzoek bij theorie, in praktische zin onderzoekt bij 4D en vervolgens didactiseert bij didactiek.

Studenten vinden de theorie der kunsten en de vakdidactiek goed op elkaar aansluiten. Ze ervoeren de kunsttheoretische lessen als waardevol. Voor hun eigen inzicht en als voedingsbodem voor hun lessenserie. Het beeldende 4D vak stond voor hen minder in samenhang met het project.

Ze noemden als oorzaak dat zij zelf minder betrokken waren bij de beeldende lessen dan bij de andere vakken. Ook speelde mee dat ze de opdracht te ruim omschreven vonden. Ze misten diepgang, betrokkenheid van de docent en duidelijke beoordelingscriteria. Studenten noemden als voordeel van de beeldende verwerking, dat ze meer bekend werden met de mogelijkheden van mediatoepassingen.

Student:

"Als ik zelf een les zou geven zou ik niet zo snel weten wat voor vormen er allemaal zijn. Natuurlijk kan ik die wel bedenken, maar zo zie je ook wat er gemaakt wordt door klasgenoten. Er was een heel breed scala te zien."

Docenten zien de opdeling in vakgebieden bij een dergelijk samengesteld project als nadelig voor de eigen betrokkenheid voor het project. Hierdoor is voor hen minder bekend wat er gebeurt bij andere vakken.

Docent:

"Een project vind ik op zich mooi onderwijs, voor de studenten komt het bij elkaar maar voor docenten komt het niet bij elkaar."

Docenten merkten soms dat studenten in hun kennis van mediakunst verder waren dan zij zelf. Door docenten wordt de wens uitgesproken meer samen te werken met collega's. Zich uitgebreid verdiepen in de andere betrokken vakken zien ze in verband met de tijd die het kost niet als een optie. Het elkaar op gezette tijden informeren over de voortgang binnen het eigen vak wel.

Docent:

"Ik zou wel willen nadenken over een vorm waarbij je een aantal momenten kiest waarop je gezamenlijk opereert, dat er 3 docenten bij de presentaties zitten, dat we van elkaar zien wat we doen."

Ook studenten zouden graag zien dat alle docenten bij een presentatie van de lessenseries aanwezig zouden zijn.

Na drie algemene inleidende lessen volgden besprekingen op afspraak met de studenten waarin ze werden begeleid. Dit wordt op zich gezien als een goede vorm, maar per koppel was er te weinig begeleidingstijd.

"Ik had maar een halve ochtend voorbegeleiding, dat is echt te weinig, daarin kunnen ze echt die lessenseries niet maken."

In de begeleiding wordt het soms als lastig gezien om in de gaten te houden of studenten wel werken, of te ambitieuze plannen hebben waardoor ze hun werk niet op tijd afhebben.

"Bij sommigen is het zo dat het gaat stromen als je bevestigt en complimenteert, en neersabelen werkt niet. En als je begeleid, dan ben je mede verantwoordelijk voor het product en moet je gaan afrekenen en dat is altijd lastig. Dan zeggen ze, ja maar jij zei, en toen vond je het nog wél goed".

Op het gebied van lesontwerpen zijn de studenten vanuit het kunsttheoretische vak niet begeleid. Dit vak diende vooral als kunstinhoudelijke voeding en onderwerpenbron voor de lessenseries.

Studenten worden beoordeeld aan de hand van de doelen uit de modulebeschrijving van didactiek in MediaCultuur.

Belangrijke eisen zijn: worden leerlingen mediawijzer van de lessen? De beeldende opdracht is een belangrijk onderdeel. Er wordt onder andere gekeken of er sprake is van een beeldend proces, of de opdracht is ingebed in actuele kunst en of er een persoonlijke invalshoek mogelijk is.

“Ze moeten het ontsluiten en dat heeft met het bekijken en beschouwen en verwoorden ervan te maken. Ik wil precies weten wat ze met de leerlingen met dat kunstwerk doen.”

De kunsttheoretische lessen worden afgesloten met een essay met als onderwerp een vraag die de student zichzelf stelt of een stelling die hij/zij inneemt naar aanleiding van alle nieuw opgedane kennis en inzichten over media/kunst/cultuur en een presentatie naar aanleiding van het thema van het studentenduo. Criterium hierbij is dat er een goede link wordt gelegd tussen kunst en maatschappij. Ook wordt gekeken of studenten hun standpunt in een inhoudelijk kader plaatsen.

In verband met de grootte van de groep was het niet mogelijk om alle studentenduo's de lessen te laten uitvoeren. Van ongeveer 12 duo's uit twee klassen worden de lessenserie ook daadwerkelijk uitgevoerd. Docenten denken te bereiken dat elke student de lessenserie kan uitvoeren door de uitvoering samen te laten lopen met de stage.

Met de weblog gaan studenten heel verschillend om. Hierin zijn ze ook vrijgelaten. Onder docenten heeft de verwerking op de weblog weinig draagkracht, ondanks dat zij het zien als een goede manier van leren. Studenten zien de weblog als een goede manier om hun docenten op de hoogte te houden van de voortgang van hun lessen. Ze hebben echter het idee dat docenten de weblogs niet intensief volgen:

“In de begeleidingstijd moest je dan eerst vertellen waar je serie overgaat, maar daar hadden we een weblog voor, wat niet werd gelezen volgens mij, en dan moet je dus in 3 minuten ook je plan vertellen.”

Ze zien hierin een gemiste kans voor de begeleiding tijdens de module.

De reader werd vooral gebruikt tijdens de kunsttheoretische lessen als referentiekader voor bepaalde onderwerpen. Er werd geen verwerking van de reader op de weblog gevraagd. Ook voor het essay hoefden de artikelen uit de reader niet per se als bron te worden gebruikt.

Uitkomsten

Docenten hebben over de uitkomsten van de module over het algemeen een positief gevoel. Zij zeggen zich ervan bewust te zijn dat mediakunst een nieuw onderwerp is voor de meeste studenten. In het essay dat studenten schreven voor het kunsttheoretische vak is wel een opvallende tendens terug te zien:

“Ik vond toch dat er toch veel terugkwam van ‘wat kunnen we nog vertrouwen, en de media maken ons van alles wijs,’ en toen dacht ik; maar daar gaat het helemaal niet om. Alsof er een bril van naïviteit afviel en dat bleef de grote insteek.”

Studenten geven aan dat zij de bronnen vaak weinig bruikbaar vinden en de aanvullende informatie schaars. Een eigen zoektocht op internet naar kunstbronnen leverde vaak meer bruikbare bronnen op dan zij konden vinden op de website van mediacultuur.

Door zowel studenten als docenten wordt het bewaken van de kunstinhoudelijke kant in relatie tot mediawijsheid als lastig gezien. Bij de studenten is dit vooral omdat zij zich verantwoordelijk voelen om leerlingen kritische en oplettende mediagebruikers te maken en dit in een beeldende les te vertalen naar duidelijke doelen en opdrachten. Studenten zien mediawijsheid meer als het domein van een maatschappijleer- of levensbeschouwingdocent dan als hun eigen domein. Ze zien de link met de kunstvakken wel als een toevoeging en een manier om mediawijsheid letterlijk zichtbaar te maken, maar dan in samenwerking met andere vakken. Dit komt overeen met de stand van zaken in het onderwijs in het VO. Buiten de kunstvakken wordt mediawijsheid vooral behandeld bij maatschappijleer en levensbeschouwing.

Student:

“Ik zie mediawijsheid in de trant van bewustwording. Je kunt het ook zien als hoe je een camera

gebruikt, maar bij mij roept het vooral op; maak leerlingen bewust en zorg ervoor dat ze geen domme dingen gaan doen op het internet.”

Bij de docenten speelt mee dat dit ook voor hen een relatief nieuw onderwerp is en de actualiteit in de media een aansprekende en toegankelijke invalshoek is om mediawijsheid te benaderen. De kunsttheoretische onderwerpen van de lessen werden niet vooraf vastgelegd. De onderwerpen variëren van de ontwikkeling van de documentaire tot meer politiek gerelateerde onderwerpen.

Aanbevelingen vanuit docenten en studenten

Docenten hebben de wens om studenten beter te begeleiden in het ontwikkelen van een visie op mediawijsheid en mediakunst en een stap verder te gaan dan het besef dat de media gemanipuleerd worden.

Zij zien dit voor zich in de vorm van lessen waarin studenten alle nieuwe informatie kunnen plaatsen en erover nadenken hoe ze deze een plek zouden kunnen geven in hun eigen lessen. Verder willen docenten de lessenserie in de toekomst door iedereen laten uitvoeren, bijvoorbeeld door het project met de stage te laten samenlopen. Ook willen ze eenduidiger zijn in de beoordeling en aan iedere student op het gebied van de weblog dezelfde eisen stellen. Meer samenwerking met andere docenten is ook een wens, bijvoorbeeld in de vorm van gezamenlijke presentaties waardoor men beter op de hoogte is van elkaars vak.

Studenten adviseren dat de beeldende verwerking aansluit bij de lessenserie om de samenhang te bevorderen. Ook vinden ze dat de samenhang tussen kunsttheorie en vakdidactiek nog beter kan, door tijdens de lessen kunsttheorie toepassingsmogelijkheden voor de lessenseries te bespreken. De kunsttheorie zou ook meer structuur kunnen hebben.

De begeleiding tijdens de lessen vakdidactiek vonden studenten goed, maar ze zeggen dat er te weinig tijd was om een lessenserie echt goed te bespreken. Ze raden aan om per duo meer tijd uit te trekken en te begeleiden in klassenverband waarbij de docent aanwezig is om individueel te begeleiden. Zo is er ook meer mogelijkheid om het plan te bespreken met medestudenten.

3.3 Willem de Kooning Academie

Beginsituatie

Studenten werken aan de lessenseries in groepjes van 4 tot 6 personen. Elk groepje studenten bestaat uit twee coördinatoren en een kenniskring. De coördinatoren hebben meer taken. Zij nemen contact op met de VO school, zijn aanwezig bij de uitvoering van de lessen en maken hiervan een video. De lessenserie wordt ontwikkeld door het hele groepje. Ook is iedereen verantwoordelijk voor de weblog.

De kenniskring heeft de taak ideeën, bronnen en onderwerpen aan te dragen. De module bestaat in Rotterdam uit de volgende onderdelen: het vak kunstgeschiedenis gedurende negen lessen, waarin in elke les een thema wordt toegelicht, vakdidactiek waar de lessen worden ontworpen en een tweetal excursies. De module is begin februari van start gegaan en loopt door tot het einde van het schooljaar.

De vakdidactiekdocent heeft ook zitting in de redactieraad. De kunstgeschiedenisdocent is een vervanger van de zittende docent.

De module wordt gegeven aan alle derdejaars studenten van de docentenopleiding beeldende vorming. Het is een vrij homogene groep: een groot deel is vrouwelijk en autochtoon.

Elke student krijgt evenveel studiepunten, ongeacht of hij coördinator of lid van een kenniskring is. Vakdidactiek, kunsttheorie, de weblog en de excursies bedragen 3 ECTS. De lezingen zijn goed voor 1 ECTS.

Er wordt vastgesteld dat studenten zich weinig bezighouden met mediatheoretische vraagstukken.

Docent:

“Dat vind ik jammer want ik denk dat die theorie ze veel verder zou kunnen brengen in hun praktijk.”

Ik vind ze niet zo sterk in verdieping, ze hebben daar echt weerstand tegen."

Ondanks dat is de reader niet verplicht gesteld. In eerste instantie was het de bedoeling om de reader te gebruiken in de module. Hier is later niet meer voor gekozen. Redenen hiervoor zijn de extra studielast voor de studenten en de tegenzin van de studenten om te lezen.

Uitvoering

Studenten ervaren weinig samenhang tussen de verschillende moduleonderdelen. Zo was bij studenten niet bekend dat de excursies onderdeel waren van de module. Ze zien de lezingen wel als interessant maar niet bruikbaar voor hun lessen. Ze hebben vooral aan die praktische toepasmogelijkheden behoefte. Docenten zien wel degelijk samenhang, hoewel ze wel aangeven dat de praktische organisatie zodanig ingewikkeld was dat inhoudelijke samenhang op de tweede plaats kwam. Er was onder andere sprake van een vervangende docent die vlak voor aanvang van het project aangesteld werd. Studenten vonden de kunsttheoretische lessen een aanvulling op hun kennis van kunst, maar vonden de samenhang met de didactische lessen ontbreken. Ze misten bruikbare links met de didactische toepassing.

"Het komt meer omdat hij heel erg van zijn eigen nivo uitging. Hij was volgens mij gewoon een heel ander publiek gewend, toen heeft hij later een paar stapjes teruggenomen, ik vond zijn lessen heel interessant."

De weblog zien studenten als een goed middel bij onderwijs, maar vinden dat ze die zelf te weinig hebben gebruikt om de link te leggen tussen de verschillende onderdelen. Ook vinden ze dat de weblog te veel is opgezet als doel op zich, en niet genoeg als middel. Docenten vinden het belangrijk dat alles wat ze doen in de module bruikbaar is voor het eindproduct.

"In die lessen die er straks komen moet ik gewoon zien of ze ons doel bereikt hebben. Als het hele vervelende saaie maatschappij lesjes worden, hebben we het niet goed gedaan."

De samenwerking met andere docenten wordt ervaren als prettig. Het vergt echter wel extra organisatie en overleg om die samenwerking goed te laten verlopen.

Bij de aftrap van het project MediaCultuur in Amsterdam en een voorgesprek werden de docenten op de hoogte gesteld van de doelstellingen van de module en was er overleg over de aanpak. Er is verder weinig inhoudelijk overleg geweest, de samenwerking was vooral van praktische aard. Docenten bepaalden binnen de inhoudelijke kaders hun eigen onderwerpen. Er was weinig zicht op wat de andere docenten deden. De wens is om in het vervolg meer zicht te hebben op de inhoud van de diverse vakken.

De begeleiding van het ontwerpproces was er volgens docenten vooral op gericht ervoor te zorgen dat de studenten tot de essentie zouden komen van wat ze wilden vertellen. Door de relatief grote studentgroepen liepen de meningen soms erg uiteen. Bij een aantal thema's speelde mee dat de studenten zelf nog niet thuis waren in het onderwerp:

"Een onderwerp als interculturaliteit, dat is een lastig thema. Dus die hebben heel lang moeten discussiëren; wat verstaan we er nu zelf onder? Mijn begeleiding zat vooral in de inhoud vaststellen en te kijken hoe ze dat dan konden vertalen naar de lessen."

Tijdens een van de eerste lessen werd er een brainstorm georganiseerd, studenten bekeken de bronnen en maakten er een selectie uit.

In een bijeenkomst na de uitvoering van de lessen worden de video's bekeken en besproken.

Studenten misten begeleidingstijd. Ze vonden het aantal bijeenkomsten waarin ze samen konden werken aan de lessenserie te laag. Een student vertelt:

"Bij ons was het meer; taakverdeling maken en dat ieder zijn eigen stukje buiten school om deed. En via de mail dingen doorsturen."

De lessen op papier en de weblog worden beoordeeld. Tussendoor vindt een presentatie plaats van de studenten van hun lessen tot dan toe. De uitvoering wordt, net als bij andere opleidingen, niet beoordeeld. Wel wordt er een bijeenkomst georganiseerd om de videocompilaties van de uitvoering te bekijken. Het belangrijkste criterium is de mate waarin studenten hun thema hebben verbonden aan mediawijsheid. Verder wordt er gekeken of de gestelde lesdoelen kunnen worden behaald en naar het gebruik van de bronnen. En speciaal naar de formulering van de doelen. De ervaring is dat deze snel te open zijn geformuleerd.

De opmerkingen na de tussentijdse presentatie kwamen voor sommige studenten als een verrassing.

"Ik hoor nu ook dingen naar aanleiding van onze presentatie dat ik denk; dit heb ik nog nooit gehoord, dat had ik wel eerder willen horen, dan hadden we dat aan kunnen passen. We kregen een beetje billenkoek achteraf."

Studenten geven aan meer beoordelingsmomenten tussendoor nodig te vinden. Zo is er bijsturing mogelijk voordat de lessenserie zijn vaste vorm krijgt.

Gepland was dat alle acht de lessenseries worden uitgevoerd op een VO school door een VO docent. Twee van de geïnterviewde studenten geven aan dat zij de lessenserie zelf zullen uitvoeren. De organisatie was niet optimaal. Scholen zijn te laat in het traject benaderd, waardoor de uitvoering van de lessen door docenten soms niet meer mogelijk was. Studenten zijn wel enthousiast over het feit dat de lessen uitgevoerd worden:

"Je moet er echt helemaal induiken. Die praktijkuitvoering voegt echt iets toe. De afgelopen lessen waar ik bij was zie je ook hoe een andere docent het zou geven en dat is echt totaal anders. Dan denk je opeens; oei dat is niet zoals wij het gedacht hadden."

Docenten zien de uitvoering door VO docenten als een goede ondersteuning voor het veld, maar zouden liever zien dat de studenten de lessenseries zelf uitvoerden.

Het bezoeken van culturele instellingen die mediakunst als onderwerp hebben wordt als belangrijk gezien. Zo worden studenten actief betrokken bij de samenwerking met de instellingen. Bovendien zullen ze zo later de weg naar de instellingen eerder terugvinden.

Docent:

"Kijk ik vind het fantastisch dat die instellingen erbij betrokken zijn, maar veel studenten kennen die instellingen niet, zo'n V2 bijvoorbeeld, de meesten zijn daar nog nooit geweest."

Docenten hopen dat studenten de kennis die ze opdoen tijdens excursies zullen gebruiken in hun lessenseries. Bij studenten is deze gedachtegang echter niet bekend. Ze waren zich er niet van bewust dat de excursies bij het project hoorden. De excursies werden wel interessant gevonden. Vooral het feit dat ze zagen dat schoolklassen het festival bezochten.

"Dat je ziet dat het mogelijk is, en dat kinderen zo in aanraking komen met de kunst vond ik inspirerend. Ik zou dat later ook wel willen doen."

Bezocht werden instellingen voor mediakunst en een mediakunst festival.

Door de relatief grote groepjes konden studenten moeilijk met elkaar eens worden over het ontwerp van de lessenseries.

"We zijn een groepje van 6 en iedereen denk t iets anders. En om dan op 1 lijn te komen, dat is lastig."

Een andere student ziet ook voordelen aan de samenwerking met meerdere mensen:

"Het is wel nuttig omdat je later als vaksectie ook iets moet kunnen ontwikkelen, daar is het

wel nuttig voor.

Studenten vinden wel dat de taakverdeling binnen de groepjes beter bewaakt moet worden. Er was soms ongelijkheid in de hoeveelheid werk tussen de leden van het groepje.

De keuze voor de grotere groepjes is vooral gemaakt vanuit een organisatorische overweging. Het zou volgens docenten in de samenwerking niet moeten gaan over het groepsproces maar over het ontwerpen van de lessen, dat was nu soms andersom:

“Je moet kunnen samenwerken als toekomstig docent, ook met iemand die je misschien niet ligt of met iemand waar je door ondergesneeuwd wordt.”

De samenwerking is een organisatorische overweging, maar heeft dus ook een inhoudelijk voordeel.

Uitkomsten

Studenten vinden de thema's een prettige manier van werken. De media zien zij als een breed onderwerp, en de thema's boden hen houvast. Ondanks dat hadden zij moeite hun thema af te kaderen. De ontwikkeling van de theoretiekant van de lessenseries kostte hen meer moeite dan de ontwikkeling van de praktische opdrachten. Ze geven aan hier meer in thuis te zijn. Ook is het niveau van leerlingen bij veel studenten onbekend. En dat maakt de onderwerpkeuze soms lastig.

“Het was wel een uitdaging omdat je niet goed weet wat de leerlingen al weten. Soms verbaas ik me erover hoeveel ze al weten en soms over hoe weinig ze eigenlijk weten. Om dat niveau in te schatten was wel een uitdaging.”

Maar weinig studenten hebben gebruik gemaakt van de door de instellingen geleverde bronnen. Studenten wilden vooral aansluiten bij de beleving van leerlingen.

“Het is misschien ook omdat je het afstemt op wat leerlingen leuk vinden en dat is meestal niet de kunstkant.”

Studenten geven ook aan dat ze het idee hadden dat ze de bronnen niet mochten gebruiken, maar als voorbeeld dienden.

Docenten constateren dat studenten de bronnen inderdaad niet optimaal gebruikt hebben.

“Ik heb een paar keer gevraagd van goh, waar is nou de kunstenaar? En we zitten natuurlijk wel op een kunstacademie.”

Docenten verwachten aan het begin van de module veel praktische opdrachten waarin gebruik wordt gemaakt van film of collage. Studenten gebruiken, op een aantal uitzonderingen na, weinig afwisseling in werkvormen.

Docent:

“Ik zou ze nog meer moeten uitdagen om ook op dat terrein vernieuwende didactische vormen te vinden, want ik vond dat ze teveel weer verzamelen en collages maken hebben bedacht.”

Het nieuwe van de onderwerpen mediawijsheid en mediakunst wordt genoemd als oorzaak voor de vaak veilige keuzes van studenten. Daardoor hebben ze een vrij afwach- tende houding in het bedenken van nieuwe dingen.

Het spanningsveld tussen maatschappelijke en kunstinhoudelijke onderwerpen is op alle opleidingen een onderwerp van discussie. Maar deze discrepantie wordt op de Willem de Kooning Academie gezien als een opstapfase op weg naar een betere samenhang tussen deze twee, en niet zozeer als een probleem.

Docent:

“Kunstenaars begeven zich heel erg op het maatschappelijke terrein, ze leveren kritiek op hoe media

in de maatschappij een rol spelen. Ik vind het dus ook wel logisch dat studenten meer naar de massa media als communicatiemiddel kijken. Wat dat betreft is dit echt een goede eerste poging om die twee kanten bij elkaar te brengen.”

Studenten bevestigen dat het spanningsveld een lastig punt is:

“We zijn die kunst een beetje kwijtgeraakt in het hele gebeuren omdat we niet echt het idee hadden dat de nadruk daar zo op moest liggen ook. Maar het kunstaspect vind ik belangrijker dan het media aspect.”

Ondanks dat zijn ze zich er niet zo zeer van bewust dat de mediakunstbronnen onderdeel moesten zijn van de lessenserie. De vraag hoe ze de kunst nu konden betrekken bij de mediawijsheid leeft wel onder studenten. Ze realiseerden zich dat het niet alleen maar om de media draait en de bewustwording daarin.

Aanbevelingen vanuit studenten en docenten

Op het gebied van organisatie moet er veel veranderd worden. Volgend jaar willen docenten gelijk in september beginnen en de module onderdeel maken van de stage van studenten waarin ze de lessen zelf uitvoeren. Ook moet de algehele organisatie strakker worden aangepakt. De lezingen worden gezien als meerwaarde. De uitwisseling tussen studenten van verschillende opleidingen niet. Dat zou het kunnen worden wanneer die ontmoeting beter georganiseerd zou worden.

Inhoudelijk moet tijdens de lessen worden gezocht naar meer verdieping, originaliteit en afwisseling in onder andere werkvormen. Ook moet de samenwerking onder docenten verdiept worden. De focus op de kwaliteit van de module moet het hoofddoel zijn. Volgens docenten is het een dergelijk essentieel onderwerp dat studenten er eerder mee in aanraking zouden moeten komen.

Er is behoefte aan meer bruikbare bronnen op de website. Ook een nauwere relatie met de culturele instellingen is een wens, bijvoorbeeld in de vorm van een gesprek tussen instellingen en studenten. Ook moeten de excursies moeten voortgezet. De beeldende verwerking van de eigen opdracht wordt genoemd als mogelijk onderdeel bij het vervolg van de module.

Studenten zouden graag meer inhoudelijke samenhang zien tussen de verschillende onderdelen. Ook willen ze meer informatie in de module over het niveau van de doelgroep. De voorbeeldles was daar een goed voorbeeld van. Bruikbaarheid is voor hen een belangrijk criterium bij de relevantie van lessen en activiteiten. Ze misten vragen als: wat is de mediawereld van de gemiddelde leerling? De theorie zou meer afgekaderd kunnen worden tijdens de lessen. Studenten hadden nu soms het idee dat alles mogelijk was en ze elke bron konden gebruiken. Ze misten soms een theoretische achtergrond over het waarom van mediawijsheid.

Ook noemen ze de organisatie van de module als verbeterpunt. Zij zien de module als een goede stageopdracht.

4. conclusie en aanbevelingen

4.1 vergelijking: de hoofdzaken

De onderzoeksvraag was: Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de modules MediaCultuur uitgevoerd op drie verschillende docentenopleidingen Beeldende Vorming, en welke aanbevelingen kunnen er worden gedaan voor het vervolg van de module?

Als algemene conclusie kan gelden dat de module MediaCultuur door zowel studenten als docenten gezien wordt als een relevante en verdiepende aanvulling op het curriculum van docentenopleidingen beeldende vorming. Alle docenten en studenten vinden dat de module meer structureel in het onderwijsprogramma zou moeten worden ingebed, en dat de module voor elke student een onderdeel wordt van zijn of haar studie. De deelconclusies staan hieronder ingedeeld naar beginsituatie, uitvoering en uitkomsten.

Beginsituatie:

Alle opleidingen geven aan blij te zijn met de *voorgestructureerde kaders* voor de module. Zij ervoeren dit als motiverend en gaf hen houvast bij het voor de meeste docenten en studenten relatief nieuwe onderwerp.

In *opzet* verschillen de modules van elkaar. Zo is in Amsterdam voor een keuzevak gekozen, en heeft de module op de WdK en ArtEZ de vorm van een verplicht onderdeel voor alle derdejaars studenten. Het *theoretische en kunsthoudelijke niveau van studenten* op het gebied van mediawijsheid en mediakunst wordt op alle opleidingen gezien als een aandachtspunt. Studenten zijn over het algemeen minimaal bekend met actuele mediakunst. Dit wordt vooral gezien als een verantwoordelijkheid van de opleidingen hieraan aandacht te besteden in het lesprogramma.

Als voordelen van een vast curriculumonderdeel worden het grotere bereik onder studenten en meer tijd voor de module genoemd. Nadelen zijn de complexere organisatie en minder motivatie onder studenten. Voordelen voor het keuzevak waren de grotere samenhang en de grotere betrokkenheid van studenten. Door het keuzevak was ook de groep minder groot en daarom organisatorisch beter geregeld. In Rotterdam is gekozen voor het organiseren van excursies naar een mediakunsthoeve en mediakunstinstellingen. Er is geen gebruik gemaakt van de reader. Dit is in tegenstelling tot wat docenten graag willen: meer verdieping en profilering op digitale didactiek. Ook blijkt dat studenten uiteindelijk, niet zoals verondersteld, behoefte hebben aan een kader en achtergronden over mediawijsheid. Bij ArtEZ is ook gekozen voor een beeldende verwerking door studenten, maar was er minder tijd voor begeleiding bij het ontwerpen van de lessen. Op de AHK speelden vakdidactiek en kunsttheorie zich af binnen dezelfde lessen, maar is er niet gekozen voor een extra onderdeel zoals excursies of een beeldende verwerking.

Uitvoering:

De *samenhang* tussen deze aangeboden moduleonderdelen is een van de grootste verschillen tussen de opleidingen. Op de AHK is de samenhang groot, onder andere omdat alles zich afspeelt binnen dezelfde bijeenkomst. Ook speelt ongetwijfeld mee dat een van de docenten het project heeft geïnitieerd en dus direct betrokken is. Bij ArtEZ wordt vooral de samenhang tussen de onderdelen kunsttheorie en vakdidactiek goed gevonden. Hier waren niet alle docenten even betrokken bij het project. Bij de WdK lijkt de samenhang het minst groot. Studenten geven blijk van weinig kennis over de doelstellingen van het project.

Hier speelt de organisatorisch lastige samenwerking tussen docenten een rol.

Op alle opleidingen werd gezocht naar een balans tussen kunsthoudelijke en maatschappelijke mediaonderwerpen. Op de AHK werd aan die balans de minste concessies aan gedaan.

De *weblog* krijgt op de verschillende opleidingen niet evenveel aandacht. Op de AHK krijgt de weblog de meeste aandacht. Onder docenten is er in het algemeen het geluid te horen dat de weblog voor hen niet zo een grote plaats zou hoeven innemen. Ook studenten zijn niet zo enthousiast, mede omdat ze merken dat docenten de weblogs soms niet optimaal gebruiken om hen te begeleiden. De AHK vormt hierop een uitzondering.

De *uitvoering op de VO scholen* is ook een punt van verschil.

De lessen van studenten van de AHK zijn allemaal uitgevoerd. Dit was mogelijk door het kleine aantal studenten. De lessen van elk groepje op de WdK zijn ofwel uitgevoerd door een VO docent ofwel door studenten zelf, ook weer vanuit organisatorisch oogpunt. Bij ArtEZ zijn de lessen van 12 duo's uit twee klassen uitgevoerd. In verband met de grootte van de groep was het niet mogelijk om alle studentenduo's de lessen te laten uitvoeren. Op de WdK wordt de uitvoering door VO docenten als een goede ondersteuning voor het veld gezien, maar zouden liever zien dat de studenten de lessenseries zelf uitvoerden. Dit strookt echter niet met het doel van MediaCultuur om kennis over mediawijsheid te delen met VO scholen.

Uitkomsten:

Veel studenten gebruikten mediabronnen in hun *lessenseries* naast mediakunstbronnen. Op alle opleidingen wordt vastgesteld dat studenten eerder geneigd zijn filmpjes op

YouTube op te zoeken dan de bronnen van de instellingen te gebruiken. Dit heeft volgens docenten te maken met de (on)bruikbaarheid van de bronnen, het niveau van mediakunst beschouwen van studenten zelf en het feit dat studenten in het algemeen nu eenmaal meer thuis zijn in de media dan in de *mediakunst*. Ook zien studenten mediawijsheid niet per se in verband met de kunstvakken. Veel studenten zijn zich vooral bewust geworden van het feit dat de media gemanipuleerd worden, en minder hoe zij mediakunst kunnen inzetten om mediawijsheid bij te brengen aan leerlingen.

4.2 conclusie en aanbevelingen

Visie van de onderzoeker:

Voorbeelden uit de media staan een stuk dichterbij de beleving van studenten dan kunstbronnen. Ook sluiten ze beter aan bij VO leerlingen. De neiging van studenten is dus om veel mediabronnen te gebruiken. Het streven zou moeten zijn om een evenwichtige combinatie te creëren van mediabronnen en kunstbronnen. Niet het gebruik van mediabronnen te ontmoedigen of als minder goed te zien, maar de aandacht te richten op een manier studenten te leren om kunst- en mediabronnen op een samenhangende en zinvolle wijze met elkaar te verbinden, zodat het beste uit twee werelden kan worden gehaald. Hierbij is het wel zaak dat de lessen blijven draaien om mediakunst, en dat dit de belangrijkste component van de lessenseries blijft.

Het gevaar bestaat namelijk dat in de lessenseries, wanneer veel niet-kunstbronnen worden toegestaan, de kunsteducatieve inhoud het onderspit delft onder actuele mediabronnen en YouTube filmpjes. Het uitgangspunt van MediaCultuur: mediawijsheid bijbrengen door middel van mediakunst komt hiermee in het gedrang.

Op het gebied van toegankelijkheid van de mediakunstbronnen kunnen de culturele instellingen een grotere rol spelen: zij hebben een enorme collectie tot hun beschikking. De bronnen kunnen bijvoorbeeld toegankelijker gemaakt worden doordat studenten de instellingen bezoeken of medewerkers van de instellingen op opleidingen een gastcollege geven. Het is gebleken dat de bronnen over het algemeen hoog gegrepen zijn voor studenten. De oorzaak ligt voor een deel daarin dat studenten te weinig op de hoogte zijn van actuele kunst.

Mediawijsheid is een houding die aangeleerd moet worden. De eerste stap is gezet: het belang van mediawijsheid is doorgedrongen bij de studenten. De volgende stap, het 'ontsluiten' van de mediakunst, en de verbinding van hieruit leggen met mediawijsheid zoals dit door een ArtEZ docent wordt genoemd gaat moeizamer.

Theoretische verdieping is nodig om de studenten de nodige ondergrond te bieden bij het maken van mediawijze lessen. Zo wordt er door hen zelf een duidelijker kader geschapen van mediawijsheid en kunnen ze dit beter overbrengen aan leerlingen. HBO studenten moeten theoretische teksten kunnen lezen en toepassen. Er moet worden gekeken naar wat gezien de doelen van de module nodig is dat studenten leren. Niet naar wat ze niet zouden kunnen of willen.

Een goede inbedding in het curriculum is hierbij belangrijk: wanneer het project door docenten als belangrijk en noodzakelijk wordt gezien en dit ook wordt uitgedragen is de kans groter dat studenten hierin mee zullen gaan. Een vaste plaats in het curriculum wordt als aanbeveling overgenomen van verschillende docenten. Door de lessenserie te (laten) uitvoeren tijdens de stage wordt het maken van de lessenserie voor studenten wellicht meer een hoofdzaak dan dat het nu is.

Het is belangrijk dat een project als dit wordt gedragen door de verschillende docenten om de samenhang te bevorderen. Nu is er in de verschillende vakken soms weinig gerefereerd aan andere vakken. Ook zouden docenten beter op de hoogte moeten zijn van wat er gebeurt in elkaars vak.

De organisatie van de uitvoering van de lessen verdient bij grotere groepen studenten aandacht. De uitvoering door VO docenten is een cruciaal onderdeel van de opzet van MediaCultuur. Het niet laten uitvoeren van de lessen zou een groot deel van de leeropbrengst voor studenten teniet doen.

Van hieruit kunnen de volgende praktijkaanbevelingen worden gedaan:

Doel: samenhang bevorderen tussen de verschillende onderdelen van de module.

- Binnen de verschillende moduleonderdelen refereren aan andere onderdelen.
- De samenwerking tussen docenten bevorderen door meer tussentijdse, gezamenlijke presentaties en een keer een les bijwonen van een ander vak.
- Een docent die thuis is in de praktijk van audiovisuele media zou een rol kunnen spelen bij het ontwikkelen van de praktische beeldende opdracht van de studenten. Deze kent de haken en ogen van missende stekertjes en te weinig apparatuur.
- Het uitvoeren van de eigen praktijkopdracht door studenten.
- De weblog nog meer dan nu het geval is als gereedschap inzetten om de samenhang tussen de moduleonderdelen meer vorm te geven en als een mogelijkheid om de begeleiding van studenten te intensiveren.

Doel: Mediawijsheid en mediakunst beter laten samensmelten in de lessenseries van studenten.

- De kunstkant in de gaten houden ten opzichte van de maatschappij kant, maar het beste uit twee werelden halen, en hiervoor handreikingen bieden tijdens de module in de vorm van o.a. voorbeelden hoe je mediakunst kunt bespreken met vo- leerlingen.
- Het lijkt beter een aantal onderwerpen goed te behandelen dan heel veel onderwerpen oppervlakkiger. Zo wordt er namelijk ook omgegaan met de media.
- De opdracht aan de culturele instellingen kan genuanceerd worden en iets meer toegespitst op de bruikbaarheid van mediakunstbronnen.
- Het gebruik van mediabronnen door studenten beperken en een minimum aantal mediakunstbronnen verplicht stellen.

Doel: de organisatie van de module verbeteren

- De lessenserie implementeren in de stage, maar wel de overdraagbaarheids eis houden. De lessen kunnen door de docent die de stage begeleidt uitgevoerd worden. Dit haalt namelijk veel naar boven bij studenten bij het formuleren van de doelen en uitschrijven van de lessen. De aanbeveling van een docent om de studenten de lessen zelf te laten uitvoeren wordt niet overgenomen.

Continuering:

- Ernaar streven de module als vast en verplicht onderdeel te implementeren in het curriculum van docentenopleidingen beeldende vorming.

Literatuur

Baarda, B., Goede, M. de & Teunissen, J. (2005) *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Stenferd Kroese: Groningen.

Haanstra, F. (1979). *De evaluatie van een educatieve tentoonstelling*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Haanstra, F., Van Strien, E. & Wagenaar, W. (2006). *Docenten en leerlingen over de lespraktijk beeldende kunst en cultuur*. Amsterdam: Lectoraat Kunst- en Cultuur-educatie, Heijnen, E. (2008) Projectplan Mediacultuur Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten: Lectoraat Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten.

Hoorn, C. van (2008) *Nieuwe media in de kunsteducatie*. Amsterdam: Master Kunsteducatie.

Over de auteurs

Talita Groenendijk Msc. (1979) heeft na haar vwo de docentopleiding beeldende kunst en vormgeving gedaan in Arnhem (artEZ). Daarna heeft ze culturele antropologie gestudeerd aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Ze is afgestudeerd met een onderzoek naar intercultureel tweetalig onderwijs in Bolivia. Vervolgens werkte ze als docent beeldende vorming in het middelbaar onderwijs en als onderzoeksassistent bij het ISIM (The International Institute for the Study of Islam in the Modern World). Momenteel is ze werkzaam als promovenda bij het instituut voor de lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam. Ze doet daar onderzoek naar observerend leren bij de kunstvakken en in 2009 deed ze onderzoek naar Mediacultuur.

Christine van Hoorn (1983) heeft de docentenopleiding beeldende kunst en vormgeving gevolgd op de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht. Daarna werkte zij een aantal jaar als docent tekenen en CKV op een middelbare school. Tijdens het eerste jaar van de master kunsteducatie op de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten deed zij literatuuronderzoek naar het gebruik van de nieuwe media in de kunstvakken op het middelbaar onderwijs. De evaluatie van de module Mediacultuur op de verschillende hogescholen als afstudeeronderzoek sloot hierbij aan. Momenteel is zij projectleider van het kunsteducatieve project 'Eigenzinnige kunstlessen voor het basisonderwijs' dat zij samen met een medestudent tijdens de master ontwikkelde.

Drs. Jantina Huizenga (1977) heeft na haar vwo een studie Culturele en Maatschappelijke Vorming (CMV) afgerond. Daarna is ze naast haar werk Onderwijskunde gaan studeren aan de Universiteit van Leiden. Tijdens en na haar afstuderen heeft ze o.a. aan deze universiteit gewerkt. Ze heeft een brede interesse, maar ICT en onderwijs is een onderwerp waar ze zich tijdens haar studie en werk extra in heeft verdiept. Momenteel werkt ze als promovenda bij het instituut voor de lerarenopleiding (ILO) van de Universiteit van Amsterdam. Ze doet daar onderzoek naar game-based learning en in 2009 ook naar Mediacultuur. Naast haar baan bij de UvA werkt ze af en toe voor Technika 10 Amsterdam.

Drs. Anne Toorenaar (1974) heeft na haar vwo een studie Algemene Taalwetenschappen afgerond. Tijdens haar studie gaf ze Nederlands als tweede taal aan jong volwassenen. Na haar studie is ze gaan werken bij het CINOP (Centrum voor Innovatie van Opleidingen). Hier werkte ze als adviseur op het gebied van eerste- en tweede taalverwerving in het beroepsonderwijs. Momenteel is ze werkzaam als promovenda bij het Instituut voor de lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam. Ze doet daar samen met docenten ontwerponderzoek naar het schoolvak Nederlands in voorbereidend middelbaar beroeps-onderwijs.

Elsemarie Valstar heeft na haar propedeuse Culturele en Maatschappelijke Vorming, de bachelorstudie Kunsten, Cultuur en Media aan de Rijksuniversiteit Groningen gevolgd. Daar heeft ze voor een specialisatie in kunsteducatie gekozen en een scriptie over mediawijsheid geschreven. In haar huidige onderzoeksmaster Literary and Cultural Studies, ook in Groningen, heeft ze zich verder in deze onderwerpen en in een cognitiewetenschappelijke benadering van cultuur verdiept. Ze schrijft haar masterscriptie over cognitiewetenschap en CKV.